

КУЛЬТУРНА ФУНКЦІЯ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ CULTURAL FUNCTION AS ONE OF THE MAIN FUNCTIONS OF THE STATE

Головченко М.Ф.,

*аспірант кафедри теорії історії держави і права
Інституту міжнародного та національного права
Міжнародного гуманітарного університету*

У статті автор аналізує основні функції сучасної держави. Розглядає класифікації функцій держави. Розкриває поняття та зміст основних функцій держави та культурної функції зокрема. Також автор визначає роль та місце культурної функції відносно інших функцій сучасної держави.

Ключові слова: функція держави, культурна функція, економічна функція, соціальна функція, гуманітарна функція.

В статье автор анализирует основные функции современного государства. Рассматривает классификации функций государства. Раскрывает понятие и содержание основных функций государства и культурной функции в частности. Также автор определяет роль и место культурной функции относительно других функций современного государства.

Ключевые слова: функция государства, культурная функция, экономическая функция, социальная функция, гуманитарная функция.

The author analyzes the main functions of the modern state. The classification of state functions. Discloses concept and content of the main functions of the state and cultural functions in particular. The author also defines the role and place of the cultural function in relation to other functions of the modern state.

Key words: state function, cultural function, economic function, social function, the humanitarian function.

Постановка проблеми. Загально визначено, що етимологія сучасного поняття «функція» бере початок від латинського «functio», що буквально означає «виконання, звершення». Термін «функція», як і інші загальнонаукові поняття не є виключно політичним, юридичним чи математичним. Водночас теоретичний опис, узагальнення функцій, які виконує держава, дозволяє віднести різні сторони діяльності держави саме до функції, адже в державному управлінні до функцій держави відносять саме «основні напрями і види її діяльності, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність та соціальне призначення в суспільстві» [12, с. 744].

Стан дослідження. Наприкінці радянської епохи теорія функцій держави вважалася однією з найбільш розроблених у юридичній науці, що обумовило певну втрату інтересу до неї з боку науковців завдяки ґрунтовним працям М. І. Байтіна [2], І. С. Самошенка [19], А. І. Денисова [5], М. В. Черноголовкіна [21] та інших.

Виклад основного матеріалу. Поняття «функції держави» традиційно розглядається як одне з фундаментальних у загальній теорії держави і права. При цьому воно вирізняється складністю, оскільки пов'язані з ним питання традиційно характеризуються певною невизначеністю, що породжує жваві наукові дискусії.

Функції держави розглядалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, які зробили свій внесок у скарбничку державознавства, зокрема: М. Байтін [2], А. Денисов [5], О. Зайчук [6], М. Козюбра [7], В. Котюк [9], В. Погорілко [16], П. Рабінович [17] та інші.

Функція держави є добре вивченою і одночасно вічно актуальною категорією загальнотеоретичної юриспруденції, враховуючи її динаміку і мінливість. Починаючи з радянських часів, коли праці Н. У. Черноголовкіна [21] і інших вчених продукували спори щодо функцій держави, до цих накопичених величезний арсенал наукових робіт і наукових позицій із цього приводу [8, с. 52].

Під функціями держави в державознавстві і правознавстві зазвичай розуміються основні напрями її діяльності, при цьому в зміст функції деякі автори включають засоби, методи, форми і цілі державної діяльності.

Модифікації визначення функцій держави чимало. Так, Л. Б. Венгерів і Л. А. Морозова вважають, що функція держави розглядається в комплексі предмета і змісту діяльності держави і забезпечується її засобами та способами [1, с. 12].

У вітчизняній науці ми можемо зустріти визначення функцій держави як основних (загальних) і постійних напрямків (видів) її діяльності, які реалізуються у визна-

чених формах, за допомогою спеціальних методів, мають комплексний (синтезуючий), предметно-політичний і об'єктивний характер, чітко визначений зміст, свій об'єкт впливу, відображають і конкретизують сутність, завдання, соціальне призначення й цілі держави [3, с. 7].

Для визначення місця культурної функції в номенклатурі інших функцій розглянемо підстави їх класифікацій.

Підстави класифікації функцій держави:

За сферами діяльності держави: внутрішні та зовнішні. Внутрішні функції спрямовані на вирішення завдань усередині країни, а зовнішні характеризують діяльність держави на міжнародній арені, у відносинах з іншими державами [1, с. 15].

Внутрішні та зовнішні функції не можуть бути однаковими для всіх держав. Поява нових або трансформація раніше існуючих функцій держави обумовлена стратегічними напрямками її діяльності, зорієнтованими на задоволення потреб конкретного громадянського суспільства і виклики часу. Зовнішні функції тісно пов'язані з внутрішніми функціями держави [18, с. 40].

Внутрішні функції держави, як і зовнішні, стосуються практично всіх сфер життя суспільства. В силу цього, при визначенні переліку внутрішніх функцій держави в науковій юридичній літературі їх нерідко не лише пов'язували з різними сферами життя суспільства, та й повністю отожднювали з ними. Такою була, наприклад, позиція авторів, які класифікували функції держави ще в 70-ті роки на функцію політичної охорони ладу (політична функція), а також на економічну, соціальну і ідеологічну функції. Щоправда, при цьому оговорювалась можливість і більш детальної, повністю не співпадаючої з різними сферами життя суспільства, класифікації функцій держави, а також висловлювалась думка про те, що недоцільно розподіляти по суті єдині функції держави на внутрішні і зовнішні [11, с. 88-89].

У наш час при розгляді функцій держави також допускається іноді їхнє отожднювання із сферами життя суспільства. Але воно має, як правило, не повний, а частковий характер. Справа в тому, що при класифікації внутрішніх функцій і виділенні їх із загальної системи основних напрямів діяльності держави поряд з такими функціями, як економічна, соціальна, політична й інші, що повністю збігаються із сферами життя суспільства, розглядаються також і такі, які не збігаються з ними [3, с. 27].

За значущістю (важливістю) для держави і суспільства: головні (основні) і неголовні. Всі функції, без яких держава не може обійтися, є для неї необхідними, але на певному етапі розвитку держави або при своєрідній екс-

тремальній ситуації, та чи інша функція може стати провідною, пріоритетною в порівнянні з іншими. Саме так сталося з функцією оборони нашої держави в період Великої вітчизняної війни. Під час екологічних катастроф в тій чи іншій країні найважливішою (головною) функцією може стати природоохоронна (екологічна) функція держави [1, с. 15].

У правовій літературі зустрічається і така класифікація функцій держави, відповідно до якої за змістом діяльності держави функції поділяються на: прості та складні (комплексні) [15, с. 16].

Але аналіз їх змісту свідчить, що автор, розподіляючи функції держави на прості і складні, просто вживає ці терміни як синоніми до основних і неосновних функцій держави. Тому немає сенсу виділяти окремо цей критерій класифікації [3, с. 29-30].

За часом (тривалості) існування: постійні і тимчасові. Постійні функції властиві державі під час всього її існування. На певному етапі її розвитку вони можуть бути в зародковому стані, але тим не менше вони є. Прикладом може служити соціальна функція, яка в рабовласницькому і феодальному державах ледь проглядалася [1, с. 15].

Залежно від того, в чийх соціальних інтересах здійснюються, функції держави прийнято було ділити на загальні соціальні та класові (захисту групових інтересів). Держава незалежно від того, до якого типу вона належить, вирішує поряд з класовими ще й «загальні» справи, які є загальнозначущими для усього суспільства. Вже перші міста-держави, що з'являються як реакція на кризовий стан первісного суспільства, беруть на себе загальнозначущі соціальні функції (оборону, охорону здоров'я, а також функції, які забезпечували виробничу економіку, – сприяння землеробству, металургії, ремісництву, транспорту тощо), чим демонструють соціальну цінність і значущість державної організації суспільства, рятують людство від вимирання, переводять його в соціальну фазу розвитку, створюють цивілізацію [4, с. 215]. Таким чином, держава як особлива політична організація суспільства здатна виступати в ролі носія не лише класових, але й загальносоціальних функцій [18, с. 37].

Найбільш важливим і вихідним у процесі класифікації слід визнати поділ функцій за сферами суспільного життя. За даним критерієм виділяють політичну, економічну, соціальну, екологічну, культурну та інші функції. Саме даний підхід дозволяє отримати найбільш чітке уявлення про виводу різноманітність функцій держави [18, с. 39].

Державну діяльність можна розподілити на три сфери – політичну, економічну і ідеологічну (гуманітарну). Крім цього, з проголошенням та законодавчим закріпленням соціального характеру української держави її соціальна функція посідає основне місце в системі ідеологічних (гуманітарних) функцій.

Гуманітарні функції – це такі напрями діяльності держави і її органів, які пов'язані із забезпеченням кожній людині належних умов існування в суспільстві. Серед них виділяють гуманістичну, екологічну, соціальну (забезпечення охорони і відновлення здоров'я, матеріальне забезпечення та інше соціальне забезпечення нормальних умов існування людини, соціальний захист населення), культурно-виховну функції [3, с. 32].

Економічні функції – напрями діяльності держави (її органів) пов'язані з переходом від планової до ринкової економіки і подальшим розвитком виробничих сил і виробничих відносин, основними засадами ринку і добросовісної конкуренції. До них належать: господарсько-стимулююча, або виробнича; господарсько-організаторська; науково – організаторська; господарсько-перехідна; економічно-регулювальна функції.

Політичні функції – напрями діяльності держави (її органів) пов'язані із створенням умов для формування і функціонування державної влади на засадах демократії.

Це демократизаторська, охоронна, національно-забезпечувальна функції [13].

До числа основних внутрішніх функцій держави відноситься і культурна функція. Суспільство в цілому і держава зацікавлені в тім, щоб кожен громадянин мав освіту, що відповідає загальноприйнятому стандарту. Без освіти в даний час немислима активна участь громадян у суспільно-політичному житті, у виробництві, у всіх сферах державної та суспільної діяльності, у зв'язку з чим у багатьох державах освіта є обов'язковою.

Держава заохочує і розвиває мистецтво, забезпечує для громадян свободу творчої діяльності. Не може бути сильною, процвітаючої держави без поваги і збереження історичних традицій і культурної спадщини. Виховання громадян у дусі патріотизму, поваги до історичного минулого неодмінна складова частина виховного процесу [14, с. 54].

Н. Крестовська і Л. Матвеева пропонують наступне визначення культурної функції: «Культурна (духовна) функція держави – це організація науки і освіти, забезпечення збереження культурної спадщини, і доступу громадян до неї» [10, с. 53].

Культурна функція держави, за визначенням О. Ф. Скакун, спрямована на розвиток національної самосвідомості, сприяння розвитку самобутності всіх корінних народів і національних меншин; організацію освіти; сприяння розвитку культури, науки; охорону культурної спадщини, а також підтримку і розвиток культурних і наукових зв'язків з іншими державами; забезпечення збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що мають всевітню культурну цінність; вжиття заходів щодо повернення культурних цінностей свого народу, які знаходяться за кордоном [20].

Культурна (духовна) функція держави – це організація науки та освіти, забезпечення збереження культурної спадщини і доступу громадян до неї.

До головних внутрішніх функцій держави відносять культурно-освітню функцію, яка спрямована на піднесення культурного та освітнього рівня громадян, на створення найсприятливіших умов для задоволення їхніх інтелектуальних потреб та участі в культурному житті суспільства.

Вище окреслені визначення дають підстави зробити висновок, що в сучасному науковому світі несформована єдина думка щодо даної функції держави. Практична реалізація даної функції включає розвиток культури у широкому значенні – від системи виховання й освіти до релігії, науки і мистецтва. Культурна функція держави в якості одного з найважливіших компонентів стійкого на сучасному етапі цивілізаційного розвитку в рамках існуючої системи повинна застосовуватися в єдиному комплексі з іншими функціями на основі інтегрованого підходу. Так, забезпечуючи економічний розвиток сучасного суспільства держава має сприяти соціальному рівню споживання культурних цінностей, створювати умови, які відповідали б сучасним уявленням про людську гідність. Завдання полягає у тому, щоб держава, визначаючи пріоритети як економічного, так і соціального розвитку, обов'язково повинна враховувати культуру [8, с. 2].

Висновки. Отже, визначення функції держави так як підстави їх класифікації, що існують в наукових працях в наш час не зводяться до єдиної думки. Культурну функцію держави серед інших функцій можна віднести як до внутрішніх функцій держави, що має постійний характер та відноситься до гуманітарних функцій держави, що покликані забезпечити гідні умови існування людей, так і до зовнішніх, яка покликана створити певний імідж держави на міжнародній арені.

Культурна функція тісно пов'язана з іншими функціями держави, особливо з економічною, оскільки виконання всіх функцій держави залежить від успішного здійснення економічної функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабаев С. В. Теорія функцій сучасного російського державства : дис... канд. юр. наук : 12.00.01. – Нижній Новгород, 2001. – 201 с.
2. Байтин М. И. Вопросы общей теории государства и права = Problems of General Theory of State and Law / М. И. Байтин. – Саратов : СГАП, 2006. – 398 с.
3. Бермічева О. В. Соціальна функція держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2002. – 48 с.
4. Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А. Теория государства и права: Учебник / А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриева. – М. : ЭКСМО, 2005. – 592 с.
5. Денисов А. И. Советское государство: возникновение, развитие, сущность и функции / А. И. Денисов. – М. : Моск. гос. ун-т, 1967. – С. 134.
6. Зайчук О. В. Правова система США (історико-теоретичний аналіз) : автореф. дис... д.ю.н. – К., 1992. – 46 с.
7. Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 4. – С. 24–33.
8. Копієвська О. Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення : монографія / О. Р. Копієвська. – К., 2010. – 272 с.
9. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / Котюк В. О. – К. : Атіка, 2005. – 592 с.
10. Крестовская Н. Н. Теория государства и права: Элементарный курс / Крестовская Н. Н., Матвеева Л.Г. – Х. : Одиссей, 2007. – 432 с.
11. Марченко М. Н., О. В. Мицкевич, О. Е. Лейст и др. Теория государства и права: Курс лекций: Учебник для вузов / Под ред. М. Н. Марченко – М. : Зерцало, ТЕИС, 1997. – 476 с.
12. Марчук Р. Функції держави / Р. Марчук // Енциклопедичний словник з державного управління ; [укл. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.]. – К. : НАДУ, 2010. – С. 744–745.
13. Настюк М. Правознавство / М. Настюк. – Львів : Світ, 1994.
14. Падалко Г. В. Функції держави у сфері місцевого самоврядування в Україні : дис...канд. юр. наук : 12.00.02. – К., 2007. – 192 с.
15. Погорелко В. Ф. Функции советского общенародного государства / В. Ф. Погорелко. – К. : О-во «Знание УССР», 1980. – 64 с.
16. Погорілко В. Ф. Функції Української держави та їх правові основи / В. Ф. Погорілко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2004. – № 1. – С. 9.
17. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 5-те, зі змінами / П. М. Рабинович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
18. Сало В. І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. – Х., 2007. – 193 с.
19. Самощенко И. С. Охрана режима законности советским государством / И. С. Самощенко. – М. : Госюриздат, 1960. – 108 с.
20. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – К. : Правова єдність, 2011. – 520 с.
21. Черноголовкин Н. В. Функции советского государства в период развернутого строительства коммунизма / Н. В. Черноголовкин. – М. : Юрид. лит., 1960. – С. 10.